

asioita. Myöskään ei ehkä aivan kaikkia päivämääriä, selostuksia huonejärjestyksistä tai huoneiden neliömääristä (esim. s. 186) olisi tarvinnut mainita, vaikka kaiken jälkeen ilmeneekin kiinnostavasti, missä kaikkialla etymologista sanakirjaa on tehty, mihin on kulloinkin varauduttu muuttamaan ja että monet suunnitelmat ovat kariutuneet tai toteutuneet vasta vuosikymmenten päästä. Kotuksen perustaminen esivaiheineen on myös selostettu hyvin seikkaperäisesti, mutta kaikkia esiteltyjä kirjoja ja käänteitä ei ehkä

olisi kannattanut esitellä, sillä Kotuksen vaiheista on jo julkaista yhtä ja toista.

Joka tapauksessa tarkoilla tiedoillaan ja eläytyvällä otteellaan *Salaperäinen Suomen suku* vähentää tutkimuslaitoksen ja sanakirjatyön salaperäisyyttä ja lisää sen arvostusta. Monet tutkimuksen inhimilliset puolet näkyvät myös paremmin kuin ”virallisemmissä” menneisyyden kuvauksissa.

TAPANI KELOMÄKI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Kielivalistajien tarina

Kaisu Juusela: *Sata vuotta Virittäjää. Kotikielen seuran aikakauslehden vaiheita vuosilta 1897–1996.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006. 250 s. ISBN 951-746-734-6.

Kaisu Juuselan kirjoittama *Sata vuotta Virittäjää* on iso tietopaketti. Sen 250 sivuun on koottu yksityiskohtaisia tietoja lehden linjasta, toimitusperiaatteista, päätoimittajista ja käsitellyistä aiheista sekä taloudesta. Teos on jaoteltu aiheenmukaisesti, joten eri aihepiireistä kiinnostunut lukija löytää helposti omansa, joskin ratkaisu hieman häiritsee yleiskuvan saamista. Teoksella on dokumentaarinen yleisleima, kun tarina etenee useiden pitkien sitaattien avulla. Se tekee lukemisen paikoin raskaaksi. Tosin asiaa auttaa se, että kaikki kirjoittajat ovat hyviä kielenkäyttäjiä. Lukija pääsee lainausten välityksellä hauskaasti osalliseksi

ajan hengestä, vaikka jääkin paikoin kaipeaan asioiden perusteellisempaa pohdiskelua.

Suomen sivistyneistö otti suomen kielen omakseen 1800-luvulla, kun ruotsinkielinen sivistyneistö teki radikaaleja ratkaisuja kotikielestään valitsemalla suomen kielen perheen kieleksi. Kielen kehittämisessä yliopisto ja tiedemiehet olivat eturintamassa. Samaan aikaan tutkittiin innolla Suomen historiaa, kansanrunoutta ja kansatiedettä sekä maantiedettä, eläin- ja kasvikuntaa. Akateemikko Päiviö Tommila on nimittänyt tätä tieteen Suomi-projektiksi. Tiedemiehet myös järjestäytyivät kansainvälisten esikuvien mukaisesti tieteellisiin seuroihin ja akatemioihin, ja tähän liikehdintään liittyi Kotikielen Seuran perustaminen vuonna 1876.

Kotikielen Seuran pääasiallinen toimintamuoto on ollut *Virittäjä*-lehden

julkaiseminen. Aluksi lehti oli monitie-
teinen ja siinä käsiteltiin kielen lisäksi
kirjallisuutta, kansanrunoutta ja kansa-
tiedettä. Pikku hiljaa muilla tieteenaloilla
syntyi omia lehtiä ja Virittäjälle jäi kieli-
tieteen valistajan rooli. Kotikielellä tar-
koitettiin suomen kieltä aina 1990-lu-
vulle asti, kunnes päätoimittaja Lea Laiti-
nen laajensi käsitettä, ja Virittäjässä alet-
tiin käsitellä myös saamen kieltä. Koti-
maamme toinen virallinen kieli ruotsi ei
ole määritelmään mahtunut. Virittäjän
muuttuminen hiljalleen fennistis-yleis-
kielitieteelliseksi aikakauslehdeksi tulee
hyvin esille tässä satavuotishistoriassa.

Päätoimittajien historia

Käsillä olevan teoksen yksi ansio on pää-
toimittajien linjojen ja vaikutuksen esille
tuominen. Juusela on huomannut myös
herrojen mielen muuttumista, ristiriitai-
sia mielipiteitä eri vuosilta ja muuta in-
himilliseen elämään kuuluvaa ailahtelua,
erityisesti August Ahlqvistin kannan-
otoissa. Päätoimittajien linjauksia tekijä
on etsinyt kunkin päätoimittajan kau-
tensa alussa esittämistä ohjelmajulistuk-
sista ja kirjoituksista. Varsinainen päätoi-
mittajan palsta lehteen tuli vasta Lea Lai-
tisen aikana 1990-luvulla.

Tarinan juoni pysyy tiukasti Virittä-
jässä. Ympäröivän yhteiskunnan muu-
tokset tulevat esiin enemmänkin vihjauk-
sina tai aavistuksena. Näin esimerkiksi
vertaisarvioinnin ottaminen käyttöön
1990-luvulla oli ajan henki. Juusela ker-
too vain Lea Laitiseen viitaten, että ky-
symyksessä oli kansainvälinen käytäntö.
Samassa yhteydessä lukijalle olisi voinut
kertoa, miten arviointikäytäntö otettiin
muissa tieteellisissä lehdissä käyttöön.

Juonellista särmää teokseen tuovat
kiistakysymysten ja kiistelijöiden esiin-

tuominen. Suurin suunsoittaja näyttää
olleen professori Lauri Kettunen, joka oli
Kotikielen Seuran esimies ja Virittäjän
toimituksen jäsen yli 20 vuotta.

Nykyajan lukijalle on mielenkiintoista
nähdä, miten nykyään naisvaltaiseksi kat-
sotulla alalla oli pitkään vahva miesvalta.
Ensimmäinen nainen toimitukseen tuli
vasta vuonna 1971, kun Auli Hakulinen
aloitti kirjallisuusosaston toimittajana.
Sitä ennen naiset, lähinnä toimittajien
puolisot, olivat saaneet jo 1920-luvulta
lähtien hoitaa taloutta. Kaikki päätoimit-
tajat ovat olleet naisia vuodesta 1994, jol-
loin Johanna Laakso oli siinä tehtävässä
osan vuotta.

Virittäjä on monen erikoislehden ta-
voin taistellut tilaajakunnan kasvatta-
misen ja jopa sen säilyttämisen kanssa.
Lehti on asiallisesti korkeatasoinen ja
vaatii lukijalta korkeaa sivistystä ja kieli-
tieteen ymmärrystä. Lukijat ovatkin pää-
asiassa alan tutkijoita ja opettajia. Muita
sivistyneitä harrastajia on ollut kovin vä-
hän varsinkin sen jälkeen, kun käsiteltä-
vien tieteenalojen kirjo on kaventunut
suomen kieleen ja kielitieteeseen. Alussa
innostus oli suurta ja lehdellä oli yli tu-
hatkin tilaajaa. Kilpailu kiristyi kuitenkin
pian, kun lähialojen tieteellisiä lehtiä al-
koi ilmestyä. Toisaalta yli 800 kappaleen
painos on ihan hyvä saavutus pienessä
maassa ja pienellä kielialueella verrattuna
muihin tieteellisiin aikakauslehtiin Suo-
messa ja jopa kansainvälisesti. Virittäjän
tärkeitä tukijoita ovat olleet Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura ja Alfred Kordelinin
rahasto, mutta merkittävin tuki on kui-
tenkin tullut valtionavustuksena.

Kielentutkimuksen virtaukset ja pää-
toimittajien linjaukset ovat kulkeneet
käsi kädessä. Uusi päätoimittaja on aina
tuonut oman tutkimusalueensa käsitte-
lyn lehteen ja joutunut ottamaan kantaa

oman aikansa virtauksiin. Yksi kestoaihe on ollut äidinkielen opetus koulussa. Virittäjä onkin puoltanut ja puolustanut äidinkielen kouluopetusta jokaisessa koulu-uudistuksessa ja ylioppilaskirjoituksia koskevassa keskustelussa. Keskustelu kielenopetuksesta sai uusia vivahteita, kun 1990-luvulla ryhdyttiin pohtimaan suomea toisena kielenä ja suomen opettamista vieraana kielenä.

Lehteä on tehty muun työn ohessa pääosin vapaaehtoisin voimin innostuksesta asiaan. Toimituskunnan jäsenyys on ollut pitkäaikaista ja kytköksissä alan professuureihin, kuten useissa tieteellisissä aikakauskirjoissa. Alun hapuilun jälkeen monet päätoimittajat ovat olleet pitkäaikaisia, melkeinpä vuosikymmenen vaikuttajia. Lauri Hakulisen 20-vuotinen kausi oli omaa luokkaansa. Toimitussihteerit ovat vaihtuneet useammin. Päätoimittajia on ollut sadan vuoden aikana 19 ja toimitussihteereitä 26. Kautta aikojen ahkerin kirjoittaja on ollut Eemil Aukusti Tunkelo. Naisista eniten on kirjoittanut Auli Hakulinen, joka toi lehteen puhekielen tutkimusta koskettelevia aiheita. Kaikkiaan lehteen vilkkaasti kirjoittaneet ovat olleet suomen kielen tutkimuksen etulinjan tutkijoita, joiden nimi tunnetaan myös kotikielen tutkijoiden sisäpiirin ulkopuolella, edellä mainittujen lisäksi mm. E. A. Saarimaa, Terho Itkonen ja Kustaa Vilkuna.

Asiantuntijoiden tietoteos

Kaikkiaan Virittäjän historiasta käy ilmi, miten monta erilaista näkökulmaa kotikielen tutkimuksessa on. On esimerkiksi sanastotyötä, nimistöntutkimusta, kansanperinteen tallentamista, murretutkimusta, kääntämistä, suomen kielen historiaa, yleistä kieliteoriaa. Aiheiden mo-

nipuolisesta kirjosta huolimatta tekijä ottaa esille vielä asioita, joita Virittäjässä ei ole käsitelty ja joiden keskustelu on pääosin käyty muilla areenoilla. Tällainen aihepiiri on esimerkiksi ylioppilasaineiden arvostelu ja sitä koskevat kiistat.

Tekijä on käynyt läpi laajan arkistomateriaalin ja tuntee aihepiiriä koskettavaa kirjallisuutta laajasti. Työn aikana kävi ilmi, että arkistoa ei ole hoidettu systemaattisesti, vaan ajoittain siellä on suuria puutteita. Historiahankkeen aikana vanha arkisto on siirretty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistoon ja arkistointiin on herätty muutenkin, jopa sähköisen asioinnin jälkiä on nyt ryhdytty tallentamaan.

Uutta ilmettä teokseen olisi saatu tiivistämällä tekstiä. Asioita olisi myös voinut sitoa tiukemmin muuhun kulttuurihistoriaan, tieteenhistoriaan ja tieteellisen julkaisemisen historiaan. Tutkimuskirjallisuutta olisi kyllä ollut, muun muassa akateemikko Päiviö Tommilan johtaman Suomen lehdistöhistorian julkaisuissa ja WSOY:n neliosaisessa, niin ikään Päiviö Tommilan päätoimittamassa Suomen tieteen historiassa.

Virittäjän historia on monipuolinen teos. Se palvelee, kuten Virittäjä-lehtikin, erityisesti alan asiantuntijoita. Mikään suuren yleisön lukuteos se ei ole, vaan yleiskäsityksen saaminen vaatii lukijalta hyvää teokseen paneutumista. Siihen vaikuttaa aiheen tiukka rajaus Virittäjään ja sen paikoin melko luettelomainen käsitelytapa, aiheenmukainen jaottelu sekä dokumentaarinen luonne monine lainauksineen. Eräs pieni puute jää lukijaa harmittamaan: lopun henkilöhakemistossa kyllä esitellään teoksessa mainitut henkilöt, muttei mainita, millä sivulla heistä puhutaan. Tulevalle tutkimukselle tämä teos on kuitenkin aarreaitta. Asia

on kaikkiaan niin mielenkiintoinen, että tekijän kannattaisi laatia kronologisesti etenevä artikkeli Virittäjän historiasta. Sellainen, josta lukija ymmärtäisi vuosi-

kymmenten kulusta, mikä muuttui, milloin ja miksi.

AURA KORPPI-TOMMOLA
etunimi.sukunimi@tsv.fi

Kotikielen Seuran ohjelmaa vuonna 2011

Lauantaina **16. huhtikuuta** klo 10.00–14.00 Tieteiden talon salissa 104
teemapäivä *Viranomaiskieli – demokratian este vai edistäjä?*

- Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori Jussi Simpura: *Virvakieli, vallan mieli?*
- tohtori Ulla Tiililä ja dosentti Liisa Raevaara: *Toimiva virvakieli – muutakin kuin selkeää. Kirjoitetun ja puhutun kielen näkökulma*
- dosentti Vesa Heikkinen: *Säädös tekstinä, laki luettuna. Millaisia merkityksiä ja kenelle?*
- oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos Jyrki Jauhiainen: *Miksi lakikieltä ei aina tarkoiteta kaikille, vaikka laki kaikkia velvoittaaakin?*
- erikoistutkija, EU-kielenhuoltaja Aino Piehl: *Monimerkityksinen ymmärrettävyys. Lainvalmistelijan ja kielenhuoltajan käsityksiä soveltamassa.*

Teemapäivän ohjelma on nähtävissä Kotikielen Seuran verkkosivulla (www.kotikielenseura.fi) Kokoukset-osassa.

Torstaina **22. syyskuuta** klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505
Ansiokkaaseen pro gradu -tutkielmaan perustuva esitelmä. Tarkemmat tiedot ilmoitetaan myöhemmin Kotikielen Seuran verkkosivulla Kokoukset-osassa.

Torstaina **24. marraskuuta** klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505
Biologisten ja laskennallisten menetelmien käyttö uralilaisten kielten tutkimuksessa.
Dosentti Urho Määtän johtama BEDLAN-hanke (Biological evolution and diversification of languages) esittäytyy.
Valitaan Virittäjän toimitusneuvostoon uudet jäsenet erovuoroisten tilalle.

Tieteiden talon osoite on Kirkkokatu 6 (Helsinki).

LÄMPIMÄSTI TERVETULOA!